

TÜRKİYE'DE KELAM VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ ÇALIŞMALARI

Prof.Dr.Ramazan BİÇER

Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Abstract: *The article is written according to “The Catalogue of theses of Theology Faculties” in the Turkish Religious Foundation centre for Islamic Studies (Istanbul: ISAM 2008) and YOK <http://tez2.yok.gov.tr/>. These PhD Theses have the researches of Islamic Theology and the History of Islamic Sects, between 1954-2012. The article has a consideration as introduction, and the theses of Islamic theology and The History of Islamic Sects, and a conclusion. Many of these theses are classical period of Islamic Theology.*

GİRİŞ

1958-2012 yılları arasında, Türkiye Üniversitelerinde yapılan doktora çalışmaların ele alındığı Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi alanındaki tez çalışmaları değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda her iki alanda, daha çok İtikadi İslam Mezhepleri, kelam tarihi ve ekolleri alanında yoğunlaşmıştır.

Tezlerde, Kur'an-ı Kerim bazında yaklaşık on yedi tane çalışma yapılmıştır. Bunların ana teması, Kur'an merkezli kelam ilmiyle alakalı bazı terimlerin incelenmesine yönelik olmuştur.

Kelam araştırmacılara, inanç konuları arasında 26 civarındaki çalışma ile, Nübüvvet üzerinde durmuşlardır. Ardından ulûhiyet konuları gelmiştir.

Kelamın ana ekollerinden olan Matüridilik ve İmam Matüridi ile ilgili çalışmalar on dört civarındadır. 1974'de başlayan bu yönlü araştırmalarda, Matüridi'nin insan/irade özgürlüğü ve temel görüşleri incelenmiştir. Bu konuyla bağlantılı olarak irade hürriyeti, insanın özgürlük sınırı ele alınmıştır. Ayrıca Matüridi'nin günah anlayışı ile ilgili iki çalışmadan birisi Marmara (1989). diğeri de Selçuk Üniversitesi (2003) nezdinde yapılmıştır. İmam Matüridi'nin peygamberlik görüşleriyle ilgili, Ankara Üniversitesi'nde üç tane çalışma yapılmıştır (1974 ve 1997, 2003).

Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi alanında çalışma yapan araştırmacılar, Matüridi'den sonra Ebü'l-Muin en-Nesefi olmak üzere Nesefi ailesine ilgi göstermişlerdir. Bu alanda yaklaşık 8 adet çalışma yapılmıştır.

İmam Eş'ari ve Eş'arilik ile ilgili çalışmalar, Matüridiliğe göre daha az olup dört civarındadır. Bunlardan ikisi Eş'arilik metodunu incelerken, diğer ise Eş'arilikteki bilgi anlayışını ele almaktadır.

Kelam araştırmacılarının üzerinde durdukları kişilerden birisi olan Amidi hakkında üç tane çalışma yapılmış olup, bunlarda onun bilgi, imamet ve nübüvvet görüşleri ele alınmıştır.

Söz konusu zaman dilimi içerisinde Selefilik ile ilgili çalışmalar daha azdır. Bunlardan ilkinde Tahavi Akidesi bağlamında, ikincisi ise Kelam ilmine yönelik eleştiriler boyutunda Selef akidesi incelenmiştir. Bunun yanında İbn Teymiyye ile ilgili üç tane çalışma yapılmıştır.

Araştırmacıların öne çıkardığı şahıslardan birisi olan Şah Veliyyullah Dihlevi/Dehlevi ile ilgili çalışmalar, iki tane görülmekte olup, her ikisinde de müellifin "kelami görüşleri" incelenmiştir. Bu çalışmaların birisinde, üzerinde durulan şahsın adı, Dehlevi şeklinde geçerken (Ankara Üniversitesi 2007), diğerinde ise Dihlevi (Dokuz Eylül Üniversitesi 2007) tarzında bir okuma olmuştur. Aynı yılda tamamlanan her iki tez de, Dehlevi'nin Kelami görüşleri eksenine oturmaktadır.

Mu'tezile ile ilgili ilk çalışma 1964 yılında yapılmıştır. Bu konuda yaklaşık dokuz çalışmanın ezici oranı Ankara Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Mu'tezile uleması arasında en çok Kadi Abdülcebbar üzerinde yoğunlaşmış olup, onunla ilgili yaklaşık 4 çalışma bulunmaktadır.

Şiiilik ile ilgili çalışmalar sekiz civarında olup, bunlar daha çok tarihsel boyutta işlenmiştir. Ana tema olarak, Ehl-i Sünnet ve Şia'daki İsmet inancının işlendiği ve mukayeseli bir çalışma olarak değerlendirilebilecek, Şiiilik inancıyla ilgili bir tane çalışma mevcuttur (Atatürk Üniversitesi 1983).

KELAM VE İSLAM MEZHEPLERİ TARİHİ DOKTORA ÇALIŞMALARI

- (1958) *İlk İslam Mezheplerinin Çıkışları*. Ankara Üniversitesi.
- (1960) *Ahmed b. Muhammed b. Furaki'ye Kadar Eş'ari Ekolü ve en-Nizami fi Usuli'd-din Kitabı*. Ankara Üniversitesi.
- (1960) *Kur'an'a Göre İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası*. Ankara Üniversitesi.
- (1964) *İslam Mezhepleri ile Yahudi Mezhepleri ve Mukayeseleri*. Ankara Üniversitesi. (Doçentlik Çalışması)
- (1964) *Mu'tezilenin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara Üniversitesi.
- (1971) *İslam Kelamcıları ve Filozoflara Göre Allah'ın Varlığı (İsbat-ı Vacib)*. Marmara Üniversitesi.
- (1971) *Şiiiliğin İran'da Gelişmesi ve Resmi Mezhep Oluşu*. Ankara Üniversitesi.

- (1972) *İbadiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*. Ankara Üniversitesi.
- (1974) *Aziz Nesefti'nin Hayatı, Eserleri ve Fikirleri*. Atatürk Üniversitesi.
- (1974) *Matüridi'nin Kela Sisteminde İman, Allah ve Peygamberlik Anlayışı*. Ankara Üniversitesi (Doçentlik Çalışması)
- (1976) *Ahmediyye Mezhebi (Kadiyanilik)*. Ankara Üniversitesi (Doçentlik Çalışması)
- (1976) *İmam el-Haremeny el-Cüveyni'nin Alem ve Allah Görüşü*. Ankara Üniversitesi (Doçentlik Çalışması)
- (1976) *Osmanlı Tarihinde Vehhabi Hareketi*. Ankara Üniversitesi.
- (1976) *Zemahşeri ve Kelamının Ana Meseleleri*. Ankara Üniversitesi (Doçentlik Çalışması).
- (1977) *Kelam Açısından İnsan ve Fiilleri (Bakillani'de İnsanın Fiilleri Anlayışı)* Atatürk Üniversitesi (Doçentlik Çalışması)
- (1977) *Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri*. Atatürk Üniversitesi.
- (1977) *Peygamberlik İçin Gerekli Sıfatlar Açısından Hz. Peygamberin Fetaneti*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (1978) *Amidi'de Bilgi Teorisi*. Atatürk Üniversitesi (Doçentlik Çalışması)
- (1979) *İman ile Küfür Arasındaki Sınır*. Uludağ Üniversitesi.
- (1980) *İrade Hürriyeti ve İmam Matüridi*. Marmara Üniversitesi.
- (1982) *el-Amidi'de İmamet Nazariyesi*. Ankara Üniversitesi.
- (1982) *Matüridi ve Nesefti'ye Göre İnsan Hürriyeti Kavramı*. Ankara Üniversitesi (Doçentlik Çalışması).
- (1983) *Ehl-i Sünnet ve Şia'da İsmet İnancı*. Atatürk Üniversitesi.
- (1984) *Ayet ve Hadislerde Peygamberlik ve Peygamberler*. Uludağ Üniversitesi.
- (1985) *İslam'da Kabir İnancı ve Hayatı*. Selçuk Üniversitesi.
- (1985) *Kelam ve Tasavvuf Açısından Tevessül*. Marmara Üniversitesi.
- (1985) *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*. Marara Üniversitesi
- (1985) *Matüridi'de Bilgi Problemi*. Ankara Üniversitesi.
- (1986) *Emeviler Devri Şii Hareketleri*. Ankara Üniversitesi.
- (1986) *İmam Rabbani Ahmed Faruki Serhandi'de Nübüvvet Anlayışı*.
- (1986) *Nizari İsmaili Mezhebinde Ağa Hanlar Dönemi*. Marmara Üniversitesi.
- (1987) *Güneydoğu Anadolu Yezidileri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi. (Doçentlik)
- (1987) *İslamda İlk İhtilafların Fırkaların Çıkışına Tesiri*. Selçuk Üniversitesi.
- (1987) *Muhyiddin İbnü'l-Arabi'nin Kaza-Kader Görüşü*. Selçuk Üniversitesi.
- (1987) *Semsüddin Muhammed b. Eşref el-Hüseyni es-Semerkandi'nin Belli Başlı Kelami Görüşleri (Allah ve İman Anlayışı)*. Atatürk Üniversitesi.
- (1987) *Zeydiyye Mezhebi'nin Doğuşu ve Kelami Görüşleri*. Ankara Üniversitesi.
- (1988) *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Şekillendirdiği Kelam Meseleleri*. Ankara Üniversitesi.
- (1988) *Tabsire'ye Semantik Yaklaşım*. Ankara Üniversitesi.
- (1989) *İmam Matüridi'de Günah Problemi*. Marmara Üniversitesi
- (1990) *Emeviler Döneminde Harici Hareketleri*. Uludağa Üniversitesi.

- (1990) *Kur'an'a Göre Allah ve Ahiret İnancının Ahlak ile İlişkisi*. Ankara Üniversitesi
- (1991) *Ehl-i Sünnet ve Mu'tezile'de Tevhid İnancı*. Ankara Üniversitesi.
- (1991) *İslam İnancı Açısından Deccal*. Marmara Üniversitesi.
- (1991) *İslam İnancında Gayb Problemi*. Marmara Üniversitesi.
- (1991) *İslam İtikadında Yaratılış*. Uludağ Üniversitesi.
- (1992) *Kur'an'a Göre Şirk*. Selçuk Üniversitesi.
- (1992) *Kur'an'da İnsanın Yaratılışı*. Selçuk Üniversitesi.
- (1993) *Hız. Peygamber'in Tebliğinde Usul ve İman Esasları*. Atatürk Üniversitesi.
- (1993) *İnanç Esasları Açısından Türkiye'de Ca'ferilik*. Marmara Üniversitesi.
- (1994) *Abdulkahir el-Bağdadi ve el-Esma ve's-Sıfat Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi.
- (1994) *Kaza-Kader Dairesinde Rızık ve İktisadi Hayat*. Selçuk Üniversitesi.
- (1994) *Kur'an'a Göre Hidayet ve Dalalet*. Selçuk Üniversitesi.
- (1994) *Mürchie ve Horasan –Maveraiünnehir'de Yayılışı*. Ankara Üniversitesi.
- (1994) *Son Dönem Kelam İlminde Metot*. Marmara Üniversitesi.
- (1995) *Allah Alem İlişkisinde İlim Sıfatı ve İlgili Bazı Problemler*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (1995) *Allah'ın Tekvin Sıfatı*. Atatürk Üniversitesi.
- (1995) *Ebu Ca'fer et-Tahavi'nin Akidesi ve Selef Akidesindeki Yeri*. Atatürk Üniversitesi.
- (1995) *Ehl-i Sünnet Kavramının Doğuşu ve Sünni Anlayışlar*. Ankara Üniversitesi.
- (1995) *Günümüz Topluında İman Problemi*. Selçuk Üniversitesi.
- (1995) *İbn Kemal'in Düşünce Tarihimizdeki Yeri*. Harran Üniversitesi.
- (1995) *İbn Kemal'in Düşünce Tarihimizdeki Yeri*. Harran Üniversitesi.
- (1995) *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*. Marmara Üniversitesi.
- (1995) *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Nübüvvet*. Marmara Üniversitesi.
- (1996) *İmamiyye Şiasında Ahbarilik*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (1996) *Muhammed b. Eşref es-Semerkandi ve Kelam İlmindeki Yeri*. Marmara Üniversitesi.
- (1996) *Nesefî ve İslam Filozoflarını Göre Allah-Alem İlişkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (1997) *Adu'd-din el-İci'nin, Hayatı, Eserleri ve Kelami Görüşleri*. Harran Üniversitesi.
- (1997) *Dini sorumluluk Açısından Fetret Ehli*. Marmara Üniversitesi.
- (1997) *İhya Hareketlerinde Mevdudi*. Atatürk Üniversitesi.
- (1997) *İlk Devir İslam Düşüncesinde Hakimiyet Kavramı ve Tezahürleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (1997) *İslam Akide Sisteminde İmamet*. Selçuk Üniversitesi
- (1997) *İslamın İlk Döneminde İtikadi İhtilaflar ve Sebepleri*. Selçuk Üniversitesi.
- (1997) *Kur'an'da Vahiy*. Selçuk Üniversitesi.
- (1997) *Kuşeyri'nin Hayatı, Eserleri ve Kelami Görüşleri*. Selçuk Üniversitesi.
- (1997) *Matüridi'ye Kadar Nübüvvet Karşı Çıkanlar ve Matüridi'de Nübüvvet Anlayışı*. Ankara Üniversitesi.

- (1998) *Ebü'l-Berekat en-Neseft ve belli başlı Kelami Görüşleri*. Harran Üniversitesi.
- (1998) *İbn Teymiyye'nin Mecmu'u Fetava İsimli Eserinde Ehl-i Bid'at Fırkalara Bakışı*. Atatürk Üniversitesi.
- (1998) *İslam Düşüncesinde Tevhid-Estetik İlişkisi*. Cumhuriyet Üniversitesi (Doçentlik Tezi).
- (1998) *İslam Kelamında Kötülük Problemi*. Ankara Üniversitesi.
- (1998) *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamberin Risaleti*. Selçuk Üniversitesi.
- (1998) *Mu'tezile'nin Beş Esasının Teşekkülünde Ebü'l-Hüzeyl'in Yeri*. Ankara Üniversitesi.
- (1999) *Ebu Bekir İbnü'l-Arabi ve el-Emedü'l-Aksa Adlı Eseri*. Marmara Üniversitesi
- (1999) *Eleştirel Açıdan Said Nursi'nin Kelami Görüşleri*. Marmara Üniversitesi.
- (1999) *Gazzali Öncesi Ehl-i Sünnet Kelamında Ahlak Düşüncesinin Bir Çözümlemesi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- (1999) *Hicri II. Asırda Kufe Merkezli şii Nitelikli Gulat Hareketleri*. Harran Üniversitesi.
- (1999) *İslam Kelamında Ölüm ve Ölüm Ötesi Doktrini*. Ankara Üniversitesi.
- (1999) *Kur'an'a Göre Mükafat ve Ceza*. Selçuk Üniversitesi.
- (1999) *Kur'an-ı Kerim'de Ahiretin Varlığının İspat ve İkna Metodu*. Harran Üniversitesi
- (1999) *Müslüman Kelamında Ruh-Beden İlişkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (1999) *Sa'du'd-din Teftazani ve Nübüvvet Görüşü*. Selçuk Üniversitesi.
- (1999) *Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerin İnançları*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- (2000) *Cumhuriyet Dönemi Aydınlarının İslam'a Bakışı*. Marmara Üniversitesi.
- (2000) *Ehl-i Sünnet Kelamında Akıl*. Atatürk Üniversitesi.
- (2000) *İnsanlığın Nübüvvet Anlayışı ve Ebü'l-Muin en-Neseft ile Seyfuddin el-Amidi'nin Nübüvveti İspat Metotları*. Atatürk Üniversitesi.
- (2000) *Kelamda Ecel Problemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2000) *Kelami Ekollerin Farklılaşmasında Nassların Rolü (Bakillani ve Kadi Abdülcebbar'da Kelamullah Meselesi Örneği)*. Selçuk Üniversitesi
- (2000) *Mu'tezile Düşüncesinden İnsan Hürriyeti*. Ankara Üniversitesi.
- (2000) *Mu'tezile Siyaset İlişkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2000) *Mu'tezile'ye Göre İyilik ve Kötülük (Husn-Kubh) Problemi*. Erciyes Üniversitesi.
- (2000) *Nübüvvetin Sona Ermesi (Hatm-i Nübüvvet)*. Atatürk Üniversitesi.
- (2000) *Siyasi ve İtikadi Mezheplerin Doğuşunda Kabile Asabiyetinin Rolü*. Harran Üniversitesi.
- (2000) *Yaygın İslam Anlayışı (Klasik Dönem Osmanlı Geleneği)*. Marmara Üniversitesi.
- (2001) *Delil ve İstidlalin Mantiki Yapısı: İlk Döneme Sünni Kelam Örneği*. Ankara Üniversitesi.
- (2001) *İmam-ı Rabbani'nin Kelami Görüşleri*. Selçuk Üniversitesi.
- (2001) *Mihne Hadisesi ve Mu'tezile'nin Tarihi Seyrine Etkisi*. Erciyes Üniversitesi.

- (2001) *Muhamed Abduh'un Tevhid, Nübüvvet ve Ef'al-i İbad Meselelerine Bakışı*. Erciyes Üniversitesi.
- (2001) *Nübüvveti İspat Açısından Hissi Mu'cizeler*. Marmara Üniversitesi.
- (2001) *Osmanlı Arşiv Kaynakları Işığında Nadir Şah-I. Ahmud Dönemi Ehl-i Sünnet-Şii Diyalogu*. Harran Üniversitesi.
- (2002) *Cebri Düşüncenin Yaygınlaşmasında Siyasi İktidarın Etkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2002) *Halimi'ye Ait Şuabü'l-İman Adlı Eserin Kelam İlmindeki Yeri*. Harran Üniversitesi.
- (2002) *İtikadi İslam Mezheplerinde Ruh Kavramı*. Marmara Üniversitesi.
- (2002) *Kelam İlimine Yöneltilen Eleştiriler (Selef Alimleri ve Gazzali Örneği)*. Ankara Üniversitesi.
- (2002) *Kur'an'da Ahiret İnancı*. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- (2002) *Muhammed b. Abdüsseyyid b. Şuayb el-Kişşi'nin "Kitabü't-Tevhid fi Beyani't-Tevhid" Adlı Eserinin Tahkik, Tahric ve Tahlili*. Harran Üniversitesi.
- (2002) *Mütekaddimin Kelamında Nassı Anlama Sorunu ve Aşırı yorum*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Ebu Mansur Muhammed Matüridi'de Günah Meselesi*. Selçuk Üniversitesi.
- (2003) *Ehl-i Sünnet Siyaset Düşüncesinin Yapısı ve Sorunları*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Gebze ve Çevresinde Yaygın İnanışlar: Kelam Açısından Kaynakları*. Marmara Üniversitesi.
- (2003) *Hanbeli Akaid Sistemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Hilafetin Kaldırılış Sürecindeki tartışmaların Teolojik Temelleri*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *İmam-ı Matüridi'de Peygamberlik*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *İslam İnançına Göre Nifak ve Münafık*. Selçuk Üniversitesi.
- (2003) *İtikatta Sünnetin Yeri*. Selçuk Üniversitesi.
- (2003) *Kelami Açısından İnsan Haklarının Temellendirilmesi ve Sorunu*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Tarihi Süreç İçerisinde Sebeyye*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Zeydiyye-Mu'tezile Etkileşimi ve Kasım er-Ressi*. Ankara Üniversitesi.
- (2003) *Dürziliğin Teşekkül Süreci ve İnanç Esasları*. Ankara Üniversitesi.
- (2004) *İmamiyye'nin İmamet Nasariyesi'nin Teşekkül Süreci*. Ankara Üniversitesi.
- (2004) *İslam İnançları Açısından Din-Dünya İlişkisi*. Marmara Üniversitesi.
- (2004) *Kadi Abdülcebbar ve Ebü'l-Muin en-Neseî'ye Göre Nübüvvetin Gerekliği*. Marmara Üniversitesi.
- (2004) *Kadi Abdülcebbar ve Gazzali'de Te'vil Problemi*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (2004) *Şiiliğin Farklılaşma Sürecinde Ca'fer es-Sadık'ın Yeri*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Azerbaycan'da Şiiliğin Yayılma Süreci*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Cübbailer'in Kelam Sistemi*. Uludağ Üniversitesi.
- (2005) *Ebu'l-Muin en-Neseî'de Allah-İnsan İlişkisi*. Selçuk Üniversitesi.
- (2005) *Eş'ari Kelamcılarla Meşşai Filozoflar Arasındaki Tartışmalarda Bilg Sorununun Tahlili*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- (2005) *Eş'arılığın Teşekköl Süreci el-Eş'ari Dönemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Horasan-Maverünnehir Bölgesi'nde Haricilik*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *İbn Hazm'ın Kelami Görüşleri*. Erciyes Üniversitesi.
- (2005) *İbn Teymiyye'nin Peygamberlik Anlayışı*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *İlahi Kelamın Yapısı*. Atatürk Üniversitesi.
- (2005) *İslam ve Hristiyan İlahiyatında Gaye ve Nizam Deliline Metodik bir Yaklaşım*. Marmara Üniversitesi.
- (2005) *Kur'an'da Değerler Sistemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Matüridi'nin Mu'tezileye Bakışı*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Seyyid Şerif Cürçani'de Tanrı-Alem Tasavvuru*. Uludağ Üniversitesi.
- (2005) *Takiyyüddin Necrani'nin Mu'tezile bilgi Teorisindeki Yeri ve Önemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2005) *Tokat Yöresi Alevileri: Tarihçesi, İnançları, Örf ve Adetleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- (2005) *XVI ve XVII. yüzyıllarda Safevi Şiiliği*. Uludağ Üniversitesi.
- (2006) *Erken Dönem Müslüman-Hristiyan Teolojik İlişkileri*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *Fahreddin Razi'de Bilgi Teorisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *Gaybet İnanıcı ve Şiilik'teki Yeri*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *İbn Rüşd'de Uluhiyet Problemi*. Selçuk Üniversitesi.
- (2006) *İlk Dönem Kelamcılarında Sebep/Sonuç İlişkisi*. Marmara Üniversitesi.
- (2006) *İsmail Gelenbevi'de Varlık Düşüncesi*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *İsmailiyye'nin Teşekköl Süreci*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *Matüridi Kaynaklarda Matüridi ve Matüridilik*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *Müslüman Kelamında Sekülerleşme Süreci*. Ankara Üniversitesi.
- (2006) *Zeydilik ve Yemen'de Yayılışı*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Ahiret İnanıcının Dini-Felsefi Temelleri*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Ebü'l-Muin en-Nesefi'de Bilgi Teorisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Ehl-i Beyt Tasavvuru ve Erken Dönemdeki Yansımaları (hicri I-II.asır)*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Günümüz Umman İbaziyesi*. Uludağ Üniversitesi.
- (2007) *İslam Kelamında Kozmolojik Delil (Hudus-İmkan)*. Uludağ Üniversitesi.
- (2007) *Kadi Abdülcebbar'da Kelam Yöntemi*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Matüridi'nin Düşünce Sisteminde Şer-Hikmet İlişkisi*. Marmara Üniversitesi.
- (2007) *Müslüman Kelamında Peygamber'in Görevi*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Nasiruddîn Tusi'de Varlık ve Uluhiyet*. Marmara Üniversitesi.
- (2007) *Şah Veliyyullah Dehlevi'nin Kelami Görüşleri*. Ankara Üniversitesi.
- (2007) *Şah Veliyyullah ed-Dihlevi'nin Kelami Görüşleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (2008) *Buyruklara Göre Kızılbaşlık*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Batıdaki Gelenekselci Ekolün Kelami Konulara Yaklaşımı- René Guénon ve Frithjof Schuon Örneği*. Selçuk Üniversitesi.
- (2009) *Deizm ve Eleştirisi: Tarihsel ve Teolojik Bir Yaklaşım*. Marmara Üniversitesi.
- (2009) *İbn Teymiyye'de Akıl-Nakil İlişkisi (Der'u Tearuzi'l-Akl ve'n-Nakli Bağlamında)*. Ankara Üniversitesi.

- (2009) *İbnü'l-Vezir'in Hayatı, Şahsiyeti, Metodu ve Kelami Görüşleri*. Erciyes Üniversitesi.
- (2009) *İlk Dönem İslam Kelamcılarında Dinsel Metinleri Anlama ve Tevil Problemi*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- (2009) *İmanda Taklid ve Tahkik*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Kâdî Abdülcebbar'da Söz (kelâm)-Anlam İlişkisi -Kasdu'l-Mütekellim Problemi Bağlamında*. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- (2009) *Karmatîler'in Doğuşu ve Gelişim Süreci*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Kelam'da Bilgi Kaynakları*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Kur'an'da Din Hürriyeti*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Mahmud b. Zeyd el-Lamişi'nin Kelam Anlayışı*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Mâtürîdî'nin Mu'tezile Eleştirisi (Ebu'l-Kasım el-Ka'bî el-Belhî bağlamında)*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Peygamberlerin Gaybı Bilme İmkânı*. Ankara Üniversitesi.
- (2009) *Varoluşsal Açısından İslâm İncasında Ölüm*. Marmara Üniversitesi.
- (2010) *Bireysel Sorumluluk ve teolojik Temelleri*. Ankara Üniversitesi.
- (2010) *Gazali'de İlahi İlim İlahi İrade ilişkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2010) *İbn Nefis'te İnsanın Zihinsel Tekamülü*. Ankara Üniversitesi.
- (2010) *Kâdî Abdülcebbar'ın Eylem Teorisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2010) *Kelam ve Tasavvuf Açısından Nübüvvet: Fahreddin er-Râzî ve İbnü'l-Arabî Örneği*. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- (2010) *Son Dönem Osmanlı Düşüncesinde İrade Hürriyeti (1908-1918)*. Marmara Üniversitesi.
- (2010) *Şeyhü'l-İslam İbn Kemal'in Sünnilik Anlayışı*. Selçuk Üniversitesi.
- (2010) *Şi'a'nın Oluşumunda İran Kültürünün Etkisi*. Ankara Üniversitesi.
- (2010) *Tarihten Günümüze Kırgızların Allah Anlayışı*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Ekmelüddin Baberti ve Kelam İlmindeki Yeri*. Uludağ Üniversitesi.
- (2011) *İlk Dönem İslâm Kelâmçılarının Teslîs Eleştirileri*. İstanbul Üniversitesi.
- (2011) *İlk Dönem Sünnî Kelamında Ulûhiyet Anlayışı: Tahâvî ve Mâtürîdî örneği*. Selçuk Üniversitesi.
- (2011) *İnsan Egemenliğinin Teolojik Temelleri*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Kadî Abdülcebbar'ın Ahlak Felsefesi*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Kök Hücre Çalışmalarının Ortaya Çıkardığı Sorunlara Etik ve Teolojik Bir Yaklaşım*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Kumran Yazmaları'nın Ahit Geleneği Çerçevesinde Değerlendirilmesi*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Kur'an'ın Hz. Peygamberi Eğitime Sürecinde Temel Belirleyenler*. Ankara Üniversitesi.
- (2011) *Maturidi'ye Göre Kaza ve Kader*. Erciyes Üniversitesi.
- (2011) *Nübüvvet İncanı Bağlamında Şa'rânî'nin İbnü'l-Arabî Yorumu*. Marmara Üniversitesi.
- (2011) *Rağîb İsfehani'nin Kelam Anlayışı: Kelamda Semantik Yöntem*. Ankara Üniversitesi.

- (2011) *Tarihsel süreçte Eş'arilik Maturidilik ilişkisi*. Ankara Üniversitesi.
(2011) *Taşköprizâde'nin el-Meâlim'i ve Kelamî görüşleri*. Marmara Üniversitesi.
(2012) *Allah'a İmanın Ahlaki Boyutu*. Selçuk Üniversitesi.
(2012) *Kadi Abdülcabbar'da İrade*. Ankara Üniversitesi.
(2012) *Kur'an'da Kitap Kavramı*. Ankara Üniversitesi.

SONUÇ

Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi alanındaki doktora tezleri genel bir bakışla incelendiğinde şu sonuçları görmek mümkündür:

1. Şimdiki kelam araştırmaları ile ilk kelam doktora çalışmalarını karşılaştırıldığında, içerik ve metod açısından dikkate değer bir farklılık görünmemektedir. Bu doğrultuda Türkiye'deki Kelam Anabilim dalında metod yenileşmesinin henüz gerçekleşmediğini söylemek mümkündür.
2. Tez başlıklarında hareketle, kelam araştırmacıları arasında bir adlandırma sorunu görünmektedir. Buna göre bazı çalışmalarda "Kelam ilmi", bazılarında "Kelam", bir diğerk kısmında "İslam Kelamı" ya da "Müslüman Kelamı" ve bir diğerk kesimde ise "teoloji" veya "İslam teolojisi" gibi başlıklandırmalar görünmektedir.
3. Konuyu işleyiş metodundaki farklılık dikkate alınmak kaydıyla, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi çalışmaları benzerlik arz etmektedir. Her iki alanda da danışmanlar, iki saha ile de ilgilenmektedirler. Sorunun teknik boyutunu bir kenara bırakırsak, her iki kesim de birbirlerine bigane kalamayacakları anlaşılmaktadır.
4. Uzun bir dilimi oluşturmasına rağmen, Osmanlı dönemi ve ulemasıyla ilgili yeterli çalışma mevcut değildir. Bu dönem, Kelamcılar tarafından yeterince ilgiye mazhar olamamıştır.
5. Aynı adla yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, 17'cisi yapılan Kelam Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantılarına rağmen, Kelam araştırmacıları arasında gerektiği gibi bir irtibat olmadığı, alan çalışmalarının yakından takip edilmediği anlaşılmaktadır.
6. Bu sene XVII'cisi yapılan Kelam Koordinasyon toplantılarından dile getirilen, Kelamın işlevselliği ve güncelliği/güncellenmesi ile ilgili görüşlerin, tezlere gereğince yansımadağı görülmektedir.
7. Türkiye'nin güncel probleleriyle ilgili çalışmalar daha çok İslam Mezhepleri Tarihi Anabili dalında yapılmıştır (Alevilik gibi). Bu yönüyle onlar, kelamın pratik boyutuyla ilgilenmişlerdir. Kelam Anabilim dalı alanındaki çalışmalar ise daha çok teoriğe yönelik olarak gerçekleşmektedir.

8. Kalam problemlerinin ele alınmasında doğrudan Hz. Peygamberin hadisleri merkezli, bir tez dışında, bir çalışma bulunmamaktadır.
9. Yeni Çağa yönelik çalışmalar bulunmamaktadır. “Yeni Çağ Dini Akımlar”, “Küresel Ahlak”, “Küreselleşme”, “Sekülerleşme” (1 tez), “Bireyselleşme” gibi konular, kalam ilmini doğrudan ilgilendirmesine rağmen, Kalam araştırmacıları tarafından iltifat edilmemektedir.
10. XVII. Kalam koordinasyon toplantısında, sempozyum konusu olarak ele alınan “Gnostisizm” ve “Okültizm” herhangi bir tezde çalışma konusu olarak ele alınmamıştır.